



**AKMEOLOGIYANING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI,
PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA JAMIYATSHUNOSLIK
SOHALARIDA TADQIQ ETILISHI**

O'ktamova Sarvara Shuhrat qizi

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika

Instituti Pedagogika fakulteti

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola pedagogik akmeologiyaning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalarini, shuningdek, uning pedagogika, psixologiya va jamiyatshunoslik sohalaridagi tadqiq etilishini tahlil qiladi. Maqolada akmeologiyaning ilmiy asoslari, B.G. Ananovning shaxs konsepsiyasi va fanlararo bog'liqligi ko'rib chiqilgan. Hozirgi kunda akmeologik tadqiqotlar va ishlanmalar zamonaviy rivojlanish tendensiyalariga mos ravishda ilmiy-uslubiy yo'naltirilganligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: pedagogik akmeologiya, shaxsni rivojlantirish, B.G. Ananov konsepsiyasi, fanlararo bog'liqlik.

Kirish:

Pedagogik akmeologiya insonning shaxsiy va professional rivojlanishini o'rganadigan nisbatan yangi ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Akmeologiya atamasi ilk bor 1980-yillarda rus olimi B.G. Ananov tomonidan ilgari surilgan bo'lib, u shaxsning kamolga yetish jarayonini, uning intellektual, ijodiy va ijtimoiy salohiyatini rivojlantirishni o'rganishga qaratilgan. Ananovning shaxs konsepsiyasi shuni ko'rsatadiki, har bir insonning shaxsiy rivojlanishi faqat biologik va psixologik omillarga bog'liq bo'lmay, balki uning ijtimoiy va pedagogik muhit bilan uzviy bog'liqligida shakllanadi. Pedagogik akmeologiya fanlararo yo'nalish bo'lib, u pedagogika, psixologiya va jamiyatshunoslik bilan mustahkam bog'langan. Bu yo'nalish insonning shaxsiy, intellektual va professional kamolini o'rganish bilan birga, ta'lim jarayoni va ijtimoiy muhitning shaxs rivojlanishiga ta'sirini tahlil qiladi. Shu bilan birga, pedagogik akmeologiya tadqiqotlari shaxsning ijtimoiy muhit, pedagogik ta'lim va psixologik xususiyatlar bilan o'zaro ta'sirini o'rganishga imkon beradi.

Hozirgi kunda akmeologik tadqiqotlar rivojlanish tendensiyalari bo'yicha bir necha asosiy yo'nalishlarga qaratilgan: shaxsni professional va ijodiy jihatdan rivojlantirish, bilim va ko'nikmalarni uzluksiz oshirish, shuningdek, fanlararo integratsiya orqali insonning ijtimoiy va psixologik salohiyatini maksimal darajada oshirish. Shu nuqtai nazardan pedagogik akmeologiya zamonaviy



ta'lim tizimi, ilmiy tadqiqotlar va inson resurslarini rivojlantirishning dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bundan tashqari, pedagogik akmeologiya shaxsning o'z-o'zini anglash, ijodiy salohiyatini rivojlantirish va professional mahoratini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning kamolga yetish jarayoni, o'qituvchi va mentorlarning pedagogik yondashuvi bilan bevosita bog'liq. Shu sababli, pedagogik akmeologiya nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy pedagogik jarayonlarda ham keng qo'llanilmoqda.

Nazariy qism

Kasbiy faoliyatda "akme" deganda ma'lum bir sohadagi mutaxassis faoliyatining mazmunini tashkil etuvchi muammolarni hal qilishning izchil muvaffaqiyatli yuqori darajasi tushuniladi. "Akme"ga erishish inson hayotidagi ko'plab ob'ektiv va sub'ektiv sharoit va holatlarning o'zaro ta'siri natijasidir. Bu jarayonning ob'ektiv omillari sifatida iste'dod, qobiliyat, jismoniy va ruhiy salomatlik; sub'ektiv omillar sifatida, tarbiya, o'qitish shartlari, ta'lim sifatida va boshqalarni ko'rish mumkin. Bundan tashqari, "akme" tushunchasining o'zi, shuningdek, unga erishish jarayoni ko'p jihatdan ma'lum bir kasbiy faoliyatga bog'liq. Agar u kasb bo'yicha akmeologiyani kataloglash uchun qisqartirilsa, akmeologiya faqat tavsiflovchi fan bo'lar edi. Akmeologiyaning rivojlanishi insonning yaxlit qiyofasini o'rganish zarurati bilan bog'liq, shu jumladan, uning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda, uning voyaga yetgan bosqichida uning shakllanishi va rivojlanish qonuniyatlarini o'rganishdir.

Pedagogik akmeologiya- o'qituvchi ishida professionallik va malakaga erishish yo'llari haqidagi fan hisoblanadi. Pedagogik akmeologiya pedagogika sohasida o'quvchilar va pedagoglarning shaxsiy va professional rivojlanishini o'rganadi. Tadqiqotlar quyidagi jihatlariga e'tibor qaratadi: shaxsning individual rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash, pedagogik jarayonni optimallashtirish va kasbiy yetuklikni shakllantirish. Bu jarayonda o'quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va kasbiy salohiyati hisobga olinadi, shuningdek, individual va guruh ta'lim texnologiyalari, interaktiv metodlar va mentorlik tizimlari qo'llaniladi. Pedagogik akmeologiya orqali o'qituvchi va talabalar o'rtasida professional mahoratni oshirish, pedagogik standartlar va me'yorlarga erishish tadqiq qilinadi. Psixologiya sohasida pedagogik akmeologiya shaxsning ruhiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini o'rganadi. Tadqiqotlar motivatsiya va shaxsiy intilishlarni aniqlash, emotsional va stress holatlarini boshqarish, shaxsning kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Shu bilan birga, shaxsning eng yuqori professional va shaxsiy yetuklik darajasiga erishishini baholash uchun psixologik diagnostika vositalari



qo'llaniladi. Bu jarayon o'quvchi yoki pedagogning ichki motivatsiyasi, tashqi rag'batlantirish omillari, muammolarni hal qilish qobiliyati, ijodkorlik va analitik fikrlashni rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Akmeologiyaning jamiyatshunoslik bilan bog'liqligi ham mavjud. Bunda falsafa bilan aloqasi ikkita asosiy yo'nalish bo'ylab amalga oshiriladi: dunyoqarashga oid va metodologik. Oxirgi holat falsafa akmeologiya, bir tomondan, inson haqidagi yondosh fanlar bilimlarini o'zlashtiruvchi va rivojlantiruvchi, boshqa tomondan esa uning kasbiy-ijodiy mahoratining shakllanishi haqidagi o'ziga xos tasavvurlarni ajratib ko'rsatuvchi va ishlab chiquvchi kompleks fan sifatida qurish vositasini belgilab beradi. Jamiyatshunoslik sohasida esa pedagogik akmeologiya shaxs rivojlanishiga ijtimoiy muhitning ta'sirini o'rganadi. Insonning jamiyatdagi o'rne, ijtimoiy munosabatlari, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar uning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar jamiyat va shaxs o'rtasidagi o'zaro aloqalarni, ijtimoiy guruhlarining ta'sirini, kasbiy faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini tahlil qilishga qaratiladi. Shuningdek, shaxsning ijtimoiylashuvi, ya'ni jamiyatga moslashuvi va unda faol ishtirok etishi jarayoni ham muhim o'rin tutadi.

B.G. Ananov shaxsni o'rganishda kompleks va tizimli yondashuvni asoslab bergan olimlardan biridir. U shaxsga "ma'lum bir davrning zamondoshi va ma'lum bir avlodning tengdoshi" sifatida qaraydi. Shunga ko'ra, hayot yo'li shaxsning o'ziga xos portreti sifatida namoyon bo'lib, u orqali uning dunyoqarashi va hayotiy pozitsiyasi, intilishlari, yutuqlari, hayotiy qiyinchiliklarga munosabati va ularni yengib o'tish yo'llari aks ettiriladi. Rus psixologiyasida shaxsning hayot yo'li muammosini qo'yish va uni yanada rivojlantirish B.G. Ananovlarning tadqiqotlari bilan aloqador hisoblanadi. B.G. Ananovning ta'kidlashicha, insonning hayotiy dramasida tarix muhim o'rin tutadi. Ma'lum bir vaqt oralig'ida ijtimoiy hayotda sodir bo'lgan voqealar uning tarjimasida muhim nuqta vazifasini bajaradi. Mazkur pozitsiyaga amal qilib, shaxsning hayot yo'li tushunchasini ochib berish uchun B.G. Ananov "voqealar" atamasidan foydalanadi. Har bir voqea har qanday tarixiy hodisaning o'ziga xos o'chov birligi vazifasini bajaradi. Ananov shaxsni bir nechta asosiy darajalar orqali tushuntiradi. Birinchidan, u insonni individ sifatida ko'radi. Bu darajada inson biologik mavjudot bo'lib, uning tug'ma xususiyatlari, nerv tizimi va fiziologik holati muhim ahamiyatga ega. Ikkinchidan, inson shaxs sifatida ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadi. Bu yerda uning tarbiyasi, ta'limi, jamiyatdagi o'rne va faoliyati asosiy rol o'ynaydi. Uchinchidan, inson individuallik sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi, ya'ni har bir insonning xarakteri, qobiliyati va hayotiy yo'li boshqalardan farq qiladi. Ananov konsepsiyasida shaxs rivojlanishi uzluksiz



jarayon sifatida qaraladi. U inson hayotini turli bosqichlarga ajratib, ayniqsa kattalar davridagi rivojlanishni alohida o'rganadi. Olimning fikricha, inson faqat bolalikda emas, balki butun hayoti davomida rivojlanadi va o'zining eng yuqori darajasiga – "akme" bosqichiga erishadi.

Tahlil va muhokama:

Pedagogik akmeologiyaning turli fanlar bilan integratsiyasi uning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Pedagogika, psixologiya va jamiyatshunoslik sohalari bilan o'zaro bog'liqlikda olib borilgan tadqiqotlar shaxs rivojlanishini bir tomonlama emas, balki kompleks tarzda o'rganish imkonini beradi. Shu jihatdan qaraganda, pedagogik akmeologiya zamonaviy ta'lim tizimida muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogika nuqtai nazaridan tahlil qilinganda, pedagogik akmeologiya ta'lim jarayonini individuallashtirish va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. An'anaviy ta'limdan farqli ravishda, bu yondashuv har bir o'quvchining imkoniyatlarini ochishga qaratilgan. Bu esa ta'lim sifatini oshirish bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Psixologiya nuqtai nazaridan esa pedagogik akmeologiya shaxsning ichki resurslarini aniqlash va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. Motivatsiya, emotsional barqarorlik va kognitiv jarayonlarni o'rganish orqali insonning yuqori natijalarga erishish imkoniyatlari kengaytiriladi. Bu esa nafaqat ta'lim jarayonida, balki kasbiy faoliyatda ham yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Jamiyatshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilinganda, shaxs rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq ekanligi ko'rinadi. Jamiyatdagi qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va madaniy omillar insonning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli pedagogik akmeologiya nafaqat individual rivojlanish, balki ijtimoiy muhitni ham takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, pedagogik akmeologiya pedagogika, psixologiya va jamiyatshunoslik fanlari bilan chambarchas bog'liq holda shaxsning rivojlanishini o'rganadi. Bu fanlar bir-birini to'ldirib, insonning bilim olish jarayoni, ichki imkoniyatlari va jamiyatdagi o'rnini tushunishga yordam beradi. Natijada shaxsning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur sharoit yaratiladi. Pedagogik akmeologiyaning asosiy mazmuni esa insonning o'z imkoniyatlarini ochishi, bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishi hamda yetuk shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qilishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tillayeva G.H "Akmeologiya asoslari" Toshkent-2014
2. "Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnal



3. “Pedagogik akmeologiya pedagogning uzluksiz kasbiy rivojlanish haqidagi fan” Maqola-2024